

מעדני כתב

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת לך לך תשפ"ב שנה שלישית גליון 109

בענין אם מברכין על יין לבן קודם יין אדום משום שהוא בריא יותר

ומהאי טעמא נראה דגם השוטה קולה ומים יקדים לברך על הקולה שהוא חשוב יותר ומה שהוא מוזיק אינו אלא השוטה הרבה אבל המעט אינו מוזיק ולחכי שפיר מברך עליו קודם.

וידוע ששאלו את מרן הגריש"א זצ"ל אודות חולה סכרת האוכל עוגה שיש בה הרבה סוכר ועל ידי כך מסכן את חייו האם יברך על אכילה זו, ואמר דברכה ראשונה יברך אך ברכה אחרונה לא יברך, וטעמו משום דברכה אחרונה שהיא על אכילת כזית אין לברך כי בכמות מרובה של כזית ה"ז מסכן את חייו וא"כ הוא איסור גמור ואין זה מברך אלא מנאץ, וזה דומה למה שפסק השו"ע סימן קצ"ו סעיף א' שאם אכל דבר איסור אע"פ שאינו אסור אלא מדרבנן אין מברכים עליו לא בתחילה ולא בסוף, אולם ברכה ראשונה יברך משום דקיי"ל דברכה ראשונה מברכים אפילו על כל שהוא וברגע שמכניס לפיו את הפירור הראשון עדיין לא מסכן את חייו בכמות מועטת.

יבואר שכונת המהרש"א אינו אלא שהכתוב הקדימו לברך את יהודה ביין לבן קודם יין אדום אבל לא אמר הלכה בהלכות ברכת הנהנין

אמנם בצדק העירוני בני יקירי הרב הגאון ר' בן ציון שליט"א וחתני יקירי הרב הגאון ר' יהושע זלג פאלי שליט"א שנסתבר שכונת המהרש"א שהלכן מוקדם לברכה אין כוונתו שצריך להקדימו לברכה בברכת הנהנין, שהרי באמת צריך ביאור מי הכריח את המהרש"א לומר הלכה זו, שהרי מתוך האגדה של הש"ס נראה שהיין האדום חשוב יותר, ולמה ראה לומר הלכה מחודשת בהלכות ברכות שאין לו מקור בדברי הש"ס אלו, ולכן נראה פשוט שכונתו לומר שהכתוב הקדים את היין הלבן לברכה, דהיינו שברך יעקב את יהודה ביין לבן קודם, שהרי אמר הכתוב "כבס ביין לבושיו" ובדס ענבים סוטה והכתוב ביין הוא ביין לבן כמש"כ הט"ז אורח חיים סימן ש"כ ס"ק י"ב בהא דכתב הב"י בשם הר"ן דין מלבן וכתב וז"ל ונ"ל לחלק דביין לבן מכבס כמו מים, אבל יין אדום אינו מכבס אדרבא מאדים הבגד עכ"ל, ומבואר דביין לבן דווקא ראוי לכבס, וא"כ מה שאמר הכתוב "כבס ביין לבושיו" היינו ביין לבן ואחר כך ברכו "ובדס ענבים" היינו יין אדום, וא"כ נמצא שהקדים הכתוב היין הלבן לברכה אע"פ שהיין האדום חשוב טפי והיינו טעמא משום שהוא בריא יותר, אבל לא בא לומר שצריך להקדימו לברכה בברכת הנהנין.

אמנם אכתי אפשר לומר שאם הכתוב הקדים היין הלבן לברכה הכי נמי צריך להקדימו לברכה בברכת הנהנין, דחזוין שהכתוב החשיבו יותר להקדימו לברכה, וכמו שכל המוקדם בפסוק בשבעת המינים מוקדם לברכה הכי נמי כיון שהחשיבו הכתוב להקדימו הכי נמי מוקדם הוא לברכה וצ"ע.

ויש לעיין אם יש לפנינו פת קיבר הנקרא לחם מלא ולחם לבן או חלה מתוקה שבחודאי החביב יותר הוא הלחם הלבן וכמו שכתב בשו"ע סימן קס"ח שהלכן חשוב יותר ומברך עליו, אבל כיום שידוע שהלחם המלא הוא בריא יותר א"כ יש מקום לומר שכשאוכל משיניהם יברך על הלחם המלא תחלה וצ"ע.

בענין אם יש לפנינו פרי מרוסק שאינו ניכר הפרי ויש לפנינו גם פרי שאינו מרוסק האם יברך על הפרי לפטור שניהם

אך חזרתי מזה כי יותר נראה לומר שהרמ"א כתב את האמת שהעיקר לדינא הוא דמברכין בורא פרי העץ, ובדיעבד הרי זה חשיב כאילו לא טעה כלל ובירך כדון אבל אין הכי נמי שגם לרש"י וכו' **אם בירך בורא פרי העץ יצא** כי מהיכ"ת נימא שגם בדיעבד לא יצא אף שהוא אוכל ממש גוף הפרי, ולא דמי למשקין היוצאין מהפירות דחשיבי כזיעה בעלמא, וגם לענין ערלה וכלאים וכדומה, מושא"כ בפרי עצמו שנתמקד דשפיר יצא לכו"ע וכמש"כ גם החיי אדם כלל נ"א סעי' י"ב, עכ"ל.

² והנה איתא בפסחים (דף מב.) תנו רבנן שלשה דברים מרבין הובל וכו' ופספין את הקומה ונטליין אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם אלו הן פת קיבר ושכר חדש וירק חי תנו רבנן שלשה דברים מומעטין את הובל וזוקפין את הקומה ומאירין את העינים אלו הן פת נקיה בשר שמן ויין ישן פת נקיה דסמידיא ורש"י פירש דסמידיא היינו סלת ובהערות למרן הגר"ש אלישיב זצ"ל כתב שם דאפשר דבזה נשתנו הטבעים דאדרבא בומננו ממליצים על פת קיבר שיותר בריא. ובספר קרית מלך למרן הגר"ח ק"ל שליט"א הראה מקור מוקהלת רבה פרישה א פירק י"ח שאמרו שם משל למה הדבר דומה לשנים שנכנסו לחנות, אחד אכל פת קיבר וקטנית ואחד אכל פת נקיה ובשר שמן ושתה יין ישן וזמני אגרטון ויצא חולה, דין אכל מילין קלילין ואיתנוק, ודין אכל מילין בורין ולא איתנוק, ע"כ.

הנה העירוני למש"כ במהרש"א [חדושי אגדות] כתובות דף קיא עמוד ב' בהא דאמרן שם כי אתא רב דימי אמר מאי דכתיב "אוסרי לגפן עירה" אין לך כל גפן וגפן שבא"י שאין צריך עיר אחת לבצור "ולשורקה בני אתוננו" אין לך כל אילן סרק שבא"י שאינו מוציא משווי שתי אתונות, ושמא תאמר אין בו יין ת"ל "כבס ביין לבושיו" ושמא תאמר אינו אדום ת"ל "ודם ענב תשתה חמר" ושמא תאמר אינו מרוה ת"ל "סוטה" ושמא תאמר אין בו טעם ת"ל "הכלילי עינים מיין" כל חיד שטועמו אומר לי לי, ושמא תאמר לנערים יפה ולזקנים אינו יפה ת"ל "ולבן שנים מחלב" אל תיקרי לבן שנים אלא לבן שנים, וכתב שם וז"ל שמא תאמר אינו אדום כו' מהכא משמע דהאדום הוא משובח מן הלבן וכמו"ש "אל תרא יין כי יתאדם" וגו' **אלא שהוא אינו בריא לאדם כמו הלבן, ולכן הלבן מוקדם לברכה, עכ"ל.** הנה חידש המהרש"א הלכה לדינא שהלבן מוקדם לברכה משום שהוא בריא יותר אע"פ שהיין האדום חביב יותר.

והנה מצינו מקור שהלבן בריא יותר מהמרדכי הובא ברמ"א סימן קעה סעיף ב' וז"ל "א דאם שתה תחלה יין אדום והביאו לו יין לבן, אף על פי שהוא יותר גרוע, מברך הטוב והמטיב לפי שהוא בריא לגוף יותר מן האדום (מרדכי פרק ערבי פסחים), עכ"ל, וחידש המהרש"א דגם לענין להקדים לברך עליו היין לבן עדיף משום שהיין הבריא לגוף חשוב יותר מהיין המתוק לגוף.

והעירוני הבה"ח יהודה ויספיש ז"י שלדבריו אם הביאו לפנינו משקה קולה ומים ורוצה לשתות משיניהם יברך על המים תחלה משום שהוא בריא יותר שהקולה אינו בריא כלל לגוף ואע"פ שהוא חביב יותר מכל מקום הרי כתב המהרש"א שהמשקה הבריא חשוב טפי לברך עליו קודם.

ונראה פשוט דבדוואי יברך על הקולה תחלה, ומשום שבשני משקאות שכל אחד יש לו חשיבות והאחד הוא מתוק יותר והאחד בריא יותר בזה כתב המהרש"א שיברך על הבריא תחלה, אבל בדבר שאינו משקה חשוב כלל כמו מים שהרי השוטה מים אינו מברך עליו אלא כששוטה לצמא, ובדוואי המשקה החשוב יותר הוא הקולה ואע"פ שאינו בריא כמים מכל מקום למים אין חשיבות כלל להקדימו, ולחכי פשוט שהמשקה החשוב אע"פ שאינו בריא קודם לברכה.

הגע עצמך אם יביאו לאחד משקה חשוב שיש בו אלכוהול באחוז גבוה וכדומה ומים לשתות האם יברך על המים תחלה משום שהוא בריא הרי אע"פ שהמשקה שיש בו אלכוהול אינו בריא לגוף אבל הוא משקה חשוב יותר מן המים, ואין בכח מה שהוא בריא לעשותו חשוב יותר ממשקה חשוב, ובדוואי צריך לברך על המשקה החריף תחלה.

והעירוני דלמשנ"ת אפשר דהשוטה ליקר או משקה חריף אחר והרי מה שפחות חריף הוא יותר בריא לגוף האם יברך על המשקה שיש בו פחות אלכוהול שמוזק פחות לגוף, ונראה פשוט שכיון שבשניהם אין בריאות לגוף אלא שהאחד פחות מוזק ובדוואי יברך על החשוב יותר, ועוד שהשוטה מקצת ממנו אינו מוזק כלל ובכרחה ראשונה מברך אפי' על כל שהוא, וא"כ נמצא שמברך על דבר שאינו מוזק לו כלל, ולכן יקדים לברך על המשקה החשוב יותר.

הנה במנח"ש סי' צ"א אות ד' כתב לענין ברכה על אכילת רסק פירות וז"ל העירוני כמה פעמים לאלה שנהגים להחמיר וליקח מעט מאותו המין ולברך בורא פרי העץ וכוונתם בכך לאפוקי נפשייהו מפלוגתא, ואמרת דמדברי הרמ"א סי' ר"ב סעי' ז' משמע שלדעת רש"י (ברכות ל"ח ד"ה טרימא) והטור סי' ר"ב ותר"ה ד"ס כ"ט אם בירך בופה"ע על מאכל המרוסק גם בדיעבד לא יצא, שהרי כתב שאם בירך בופה"ע על פרי המרוסק יצא משום דהעיקר לדינא כהראשונים דס"ל שגם המרוסק שאינו ניכר ברכתו הפרי ומשמע דלדעת רש"י אינו יוצא בזה.

³ אך בעיקר הסברא ראיתי בספר קב ונקי להגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א הערה בראש הספר ממרן בעל אילת השחר זצ"ל שאמר שיש לומר שגם ברכה ראשונה אינו יכול לברך שאף שכשאל משהו חייב לברך כיון שאינו מוזיק מ"מ כשאל הרבה וכו' וזה מצינו בתשובות רע"א סי' ע' וגם המשנה הראשון כל משהו מוזיק לו לענין שבועה על נבילה שחיי"ל על חצי שיעור ומכל מקום כתב שאינו חייב רק כשאל חצי שיעור אבל כשאל שיעור שלם לא כיון שחייב זאת מצד איסור נבילה ואין איסור שבועה חל על איסור נבילה ומדייק כן מלשון הרמב"ם יעו"ש והרא"ר בזה בקהילות יעקב שבועות שאפילו שבשעה שאל חצי שיעור עבר על איסור שבועה מכל מקום אחר כך כשהוסיף ואכל עוד חצי שיעור ומצטרף לכזית נמצא שלמפרע לא עבר על שבועות. ולפי זה גם בענינו אם אכל כזית ממאכל המוזיק נמצא שלמפרע כל משהו מוזיק וגם המשנה הראשון הויקו ולכן אינו יכול לברך ברכה ראשונה גם על משהו, עכ"ל.

ומבואר בדבריו דמאחר ונתבאר בחיי אדם שאם בירך על המרוסק בורא פרי העץ יצא שפיר מברך ברכת על העץ על הפרי ופוטרו את הפרי המרוסק. ולכאורה יש לעיין למה יפטרנו בברכה שאינו פוטרו אלא בדיעבד ולמה לא יברך עליו מה שברכתו לכתחלה שהכל, ואפשר דכיון שהוא ספק שהרי נחלקו הראשונים בדבר והשו"ע ס"ל שאפי' המרוסק לגמרי מברך עליו ברכתו הראויה לו, א"כ להכי אפשר דעדיף שיברך על הפרי שאינו מרוסק דע"ז ואי דיכול לברך ויפטר בזה את הפרי המרוסק וצ"ע.

יבואר אם גם פרי שאין מברכין עליו ברכתו הראויה לו אם בירך עליו ברכתו הראויה לו אם יצא בדיעבד

והנה במג"א ריש סי' ר"ו כתב דכל מה שגדל בעץ אע"פ שברכתו האדמה משום שאינו עיקר הפרי או משום שלא גדל כל צרכו אם בירך בופה"ע יצא והאבן העזר פליג בזה כמש"כ בבאה"ט, אבל במ"ב שם ס"ק ג' פסק כהמג"א כמבואר בשע"צ שם, וא"כ ה"נ בפירות מרוסקים כיון שבאים מן העץ הרי לא שיקר בברכתו ושפיר יצא בזה יד"ה. **והנה** האבן העזר והאליה רבה פליגי על המג"א מהא דכתבו הטור והשו"ע בסימן ר"ב סעיף ב' גבי בוסר שאינו עיקר הפרי דאם הוא מסופק אם נגמר פרוי וברכתו העץ או לא נגמר וברכתו האדמה שיברך בורא פרי האדמה, ומוכרח שאינו יוצא בברכת בורא פרי העץ אפי' שגדל על העץ כיון שלא נגמר פרוי.

ובפמ"ג ועוד אחרונים יישוב קושיתם, דלכתחלה לא יברך עליו בורא פרי העץ כיון שלא נגמר פרוי, ולהכי עדיף לברך עליו בורא פרי האדמה לפוטרו בדיעבד מאשר בופה"ע ולפוטרו בדיעבד, דהאי בדיעבד גרע טפי, וכ"כ בברכ"י הובא בשע"צ. **ולמשנ"ת** אע"פ דמי שבירך על מה שגדל על העץ בפה"ע אפילו שאין ברכתו העץ כיון שאינו עיקר הפרי אבל יצא בדיעבד, אבל האי בדיעבד גרע טפי מבירך האדמה על פרי העץ, א"כ אחתי יש לדון במנהג זה שמברכים על הפרי ופוטרים את המרוסק בבוא פרי העץ הרי לכתחלה ברכתו שהכל ואע"פ שאם בירך עליו בפה"ע יצא אבל לכתחלה למה יברך עליו העץ, ומדברי המנחת שלמה נראה שלדברי החיי אדם ראוי לעשות כן דהיינו לברך על הפרי ולפטור את המרוסק, ולכאורה צ"ב למה עבדינן כן הרי אין מברכים על המרוסק את ברכתו הראויה לכתחלה ואע"פ שבדיעבד יצא מכל מקום לכתחלה אסור לעשות כן.

יבואר דבבן איש חי כתב לברך על הפרי שאינו מרוסק ולפטור את המרוסק

איברא דהבן איש חי שנה א' פ' פינחס אות י"ב ושו"ת רב פעלים או"ח ב' ס"ס כ"ח כתב כן דאם אוכל פרי מרוסק שיש בו קצת חתיכות שלא נתרסקו יברך על החתיכות בורא פרי העץ ויפטור את הרסק, והדברים צ"ב כמו שהקשינו למעלה.

ועכנ"ל כמשנ"ת לעיל דכיון דמעיקר הדין נקטין דגם המרוסק ברכתו העץ כרוב הראשונים, וכיון דהה"א ס"ל בדביעבד אם בירך על המרוסק העץ יצא לה"ע להכי עדיף טפי לברך העץ על הפרי לפטור את הרסק שהרי בלא"ה נקטין דמעיקר הדין ברכתו העץ.

ובאמת היה מקום לחוש לדברי האבן העזר שבמקום שיש לברכה על מה לחול אינו פוטרו מין האחר בדיעבד כמבואר במשנה ברורה סימן ר"ו ס"ק י' לגבי מי שבירך בורא פרי האדמה על פרי האדמה ונתכוון לפטור פרי העץ דהאבן העזר ס"ל שלא פטרו אפי' בדיעבד, מכל מקום הכא לא חיישינן לשיטות הפוסקים אלו משום דהעיקר לדינא שברכתו העץ.

יבואר אם כל שגדל על העץ שאין מברכין עליו את ברכתו הראויה אם מברכין על פרי גמור אם יכול פוטרו לכתחלה משום שבעצם זהו ברכתו

ושמעותי מידידי הגאון ר' זאב בורנשטיין שליט"א שאפשר שכל שאין ברכתו כברכתו הראויה לו משום שאינו אוכלו בדרך או שאינו מעיקר הפרי הרי הפרי הוא

נספחות ושלמות פלגין קודם

בענייני התם בעשרת ימי תשובה הקל ואחר כדי דיבור תיקן המלך הקדוש אם יצא

נשאלתי במי שחתם ברכת אתה קדוש בעשרת ימי תשובה בהקל ולא סיים הקדוש ותיקן המלך הקדוש אחר כדי דיבור אם מהני חזרתו.

ונראה פשוט דמהני משום דכל שלא גמר הברכה הרי הוא עדיין בתוך ברכתו ויכול לתקן טעותו ולסיים המלך הקדוש, והרי אם יאמר המלך ויסיים הקדוש לאחר כדי דיבור יצא הכי נמי בזה שאומר הקל אינו חסרון שהרי נמצא אומר הקל המלך הקדוש שיצא ומה דלא מהני חזרה אחר כדי דיבור היינו טעמא משום שסיים הברכה שלא כהוגן וכבר נגמרה הברכה וכל שנגמרה הברכה שלא כדיון תו אינו יכול לתקנה אבל כל שלא סיים הברכה שפיר יכול לתקנה.

וכן נשאלתי במי שהיה צריך להבדיל ובירך בטעות אשקבמ"ו לישב ולא סיים בסוכה, וסיים המבדיל בין קדש לחול אחר כדי דיבור אם מהני תיקונו ולכא"ו דמי להנ"ל דכל שלא סיים ברכתו אע"פ שעבר כדי דיבור מכל מקום יכול לתקן ברכתו שהרי עדיין לא נשלם ברכתו והוא עומד באמצע הברכה וכל שעומד באמצע הברכה יכול לתקן אפי' אחר כדי דיבור.

¹ והנה בספר הפרדס לרש"י ס' קל"ב איתא ומביאין לפניו קערה כו' וירקות שהן מרים כגון חמא רפנא או רגזינא איוונא או כרפסא אפינא או צרפילא או כוסברתא או קפלושות עכ"ל ולהדיא שהירקות הן מרים וגם ידוע מריכותם של כל ירקות אלו, ובאור הענין מפורש בארחות חיים הל' ליל פסח או' כ"ה אם אין לו כרפס יקח שאר ירקות דמירין כי בחיתת אלו שתיהן שהם חזרת כל'.

פרי העץ אלא שאי אפשר לברך עליו את ברכת הפרי כיון שאינו במעלתו של הפרי שאינו עיקר אבל כל שמברך על פרי אחר שפיר יכול לפוטרו גם לכתחלה למה שאינו עיקר הפרי כיון דסוף סוף הוא פרי העץ, ולכן אפשר שיכול לברך עליו בורא פרי העץ ולפטור מה שאינו עיקר הפרי.

אמנם ממה שכתבו האחרונים שברכת העץ על מה שאינו עיקר הפרי הוא יותר בדיעבד מאשר לברך האדמה על פרי העץ נראה שכיון שאינו עיקר הפרי אין ברכת העץ ראוי לו ורק בדיעבד יצא בזה נראה שאין ראוי לברך ברכה היותר מפורטת לו אע"פ שהוא מן העץ כיון שאינו מעיקר הפרי או שאינו ניכר צורת הפרי ולכן לא יברך עליו ברכה זו וצ"ע.

יבואר אם כליל פסח יכול לברך על כרפס המבושל ולפטור את שאינו מבושל

והאי ספיקא יש להסתפק גם כן באוכל פרי חי שדרכו לאכלו מבושל שברכתו שהכל ביחד עם אותו פרי שבשלו שברכתו העץ אם יברך ברכה אחת לשניהם או שיברך על כל אחד ברכתו הראויה לו.

ונסתפקתי בזה כליל פסח שיש הנהגים לאכול כרפס סלרי חי ולא מבושל כמבואר בספר הפרדס יזכ"כ בריטב"א בהגדה שנוהגין לאכול ירקות המרים לכרפס אלא שאוכלים מה שאין יוצאין בו יד"ח מרור וכן נהג החתם סופר אחר רבו רבי נתן אדלר זצ"ל לאכול סלרי חי, אבל כיון דעל שאינו מבושל אין מברכין עליו בורא פרי האדמה שאין רגילין לאכלו אלא מבושל, לכן מברכין על המבושל ופוטרינן את שאינו מבושל בברכה זו, אבל יש להסתפק אם ראוי לעשות כן שהרי ברכתו לכתחלה שהכל נהיה בדברו ולמה יפטרנו בברכה שאינה ראויה לו.

אמנם בריטב"א שם כתב דכליל פסח כיון שהוא ממצוות הלילה שפיר מברכין עליו בורא פרי האדמה אע"פ שאין דרכו לאכלו אלא מבושל מכל מקום ברכתו בורא פרי האדמה יעו"ש, ובהלכות חג בחג הלכות פסח כתב שכן מדוקדק בפיה"מ להרמב"ם בערבי פסחים במתני' שמטבל בחזרת דהחדוש אע"פ שהיא מן המרורים כיון שאוכלו במקום ירקות בטבול ראשון מברך עליו בפה"א, ומבואר שבלא טעם זה לא היה מברך בפה"א, והיינו משום שאינו ראוי לאוכלו חי אך כיון שבא בתורת ירק בטבול ראשון חשוב הוא, וזה אפי' לשיטתו שאין תקנת ירק בטבול א' דוקא בירקות מרים ולכן הוצרך לומר שהוא במקום ירקות, והריטב"א שינה בזה הטעם ופי' דכך קבעו חז"ל והחשיבו לאכילה וכשיטתו שראוי לאכול הכרפס מן המרורים.

יבואר הא דשתה יין קודם המזון וספק אם צריך לברך עליו פוטרו בברכת המזון

והנה בשתה יין קודם המזון ונסתפק אם צריך לברך עליו ברכה אחת מעין שלש אמרינן שיפטרנו בברכת המזון ויכיון לפוטרו בברכת המזון כמש"כ בבח"ל סימן קע"ד סעיף ו' וז"ל וכן ברכת המזון פוטרת יין שלפני המזון אין דין זה ברור עיין ברמב"ן במלחמות פרק ע"פ ובר"ו דסוברים שם דבין בין של קידוש ובין שאר יין שלפני המזון צריך ברכה אחרונה וכן דעת התוספות פסחים [ק' ע"ב] סוד"ה ידי יין ע"ש ולפ"ז נראה שנכון לענין קידוש שלא לשתות רק כמלא לוגמיו אח"כ מצאתי שכ"כ בחיי אדם כלל מ"א ס"ג ואם שתה כל הכוס יכיון בעת בהמ"ז לפטור היין ששתה מקודם ויוצא בזה בדיעבד וכדלקמן בסימן ר"ח סי"א. אכן לפי מה שמבואר בפוסקים [עיין בסימן ק"צ] דבמשקה יש דעות דמחייבי אפילו בכזית וכ"ש ברוב רביעית לכן הנכון שתמיד יכיון בבמה"ז לפטור היין של קידוש, עכ"ל.

ואע"פ שאינו יוצא בזה אלא בדיעבד ואיך כתב שיפטרנו בברכת המזון ונראה לכאורה שכשמברך על המזון שפיר פוטרו אפי' לכתחלה אבל אינו ראה שהרי כיון שהוא ספק אם צריך לברך ברכה אחרונה להכי פוטרו בברכת המזון אבל במקום שהוכרע לברך שהכל צ"ע אם יפטרנו בברכת העץ שמברך על פרי אחר וצ"ע.

נספחות ושלמות פלגין קודם

יבואר פלוגתת האחרונים אם התחיל אשר נתן קודם קריאת התורה אם יכול לתקן אחר כדי דיבור

והנה במשנ"ת בגליון הקודם דאם טעה בעשרת ימי תשובה והתחיל לחתום בברכת הקל הקדוש הקל ונזכר שצריך לחתום המלך הקדוש אך עבר יותר מכדי דיבור דיכול לסיים המלך הקדוש ומשום דכל שהוא עדיין בתוך הברכה יכול לתקן אפילו לאחר כדי דיבור לכאורה מצניע שנחלקו בזה האחרונים.

דהנה האליה רבה בס' ק"מ הביא בשם הבאר שבע דאם העולה לתורה טעה והתחיל לברך בברכה הראשונה אשר נתן לנו אם לא עבר כדי דיבור יכול לסיים בברכה ראשונה ואינו צריך להתחיל מתחילת הברכה. ותמה עליו הא"ר הא בעומד באמצע הברכה לא איכפת לו שיעבר כדי דיבור, וזה כמשנ"ת דבאמצע הברכה הרי גם אם שהה כדי דיבור יכול להמשיך את הברכה, וצ"ע סברת הבאר שבע.

שהחזירין הקב"ה לעבודתו ע"י מרידות מצרים וכן קראוהו חז"ל חסא כל' דחס רחמנא עלך ופרקינן וכרפס קראוהו ז"ל כן זכר לפרך וסבלות שיש בו אותיות פרך וס' סבלות וי"א לפי שהוא נוטריקון כותנת פסים בו וי"א על שם שהיו מוכים בעבודת פרך ומנהג לעשות תחבושת על המכה מוכרס עכ"ל, וכ"כ הכלבו ס' נ"א כהאי לישנא.

והנה במ"ב בס"ק ט"ו הביא דין זה ולא הזכיר שזה דוקא אם לא עבר כדי דיבור, ומבואר דלא חשש לבאר שבע ומשעצד כל שהוא עומד באמצע הברכה יכול לתקן אפי' לאחר כדי דיבור.

יבואר אם התחיל אשר בדברו מעריב ערבים אם יכול לתקן אחר כדי דיבור

ועוד מצינו שנחלקו בסברא זו האחרונים, דבשו"ע בס"ק ט"ב כתב אם טעה ואמר אשר בדברו מעריב ערבים ונזכר מיד ואמר יוצר אור וגם סיים יוצר המאורות יצא, וכתב המ"ב שם סק"ב דוקא מיד דהיינו בתוך כדי דיבור, אבל לאחר כדי דיבור לא יצא דלא קאי הברכה שפתח באי"א מ"ה על מה שחזר ואמר יוצר אור כיון שלא אמרו מיד וכו' כן כתב הפרי מגדים בשם הב"ח והפרישה, אבל בדרך החיים פוסק דאפילו אם לא נזכר עד קרוב לסוף הברכה מ"מ כיון שלא גמר אותה אין צריך להתחיל מראש ברכת יוצר אור מחדש רק יאמר יוצר אור ובורא חושך וכו' עד סוף ברכת יוצר המאורות ויצא בזה, וכן יש לנהוג כמו שכתבנו בבה"ל עכ"ד.

ולכאורה נחלקו בסברא הג"ל הדרך החיים סובר דרך לאחר הברכה שייך הך כללא דלאחר כדי דהו"ה הפסק אבל כל שהוא עומד באמצע הברכה אפילו יותר מכ"ד לא הו"ה הפסק וכמ"ש הא"ר, אבל הב"ח והפרישה סוברים כדעת הבאר שבע גם באמצע הברכה שייך הפסק של כ"ד, וגם בזה הכריע המ"ב כהדרך החיים ואילו לשיטתו בס"ק ט"ו שהכריע כה"ר.

יבואר דבחיוב ברכת המזון דאורייתא ותיקן עצמו אחר כדי דיבור לא יצא יד"ח

אך יש להעיר ע"ז דמ"ב בס"ק ר"ט בבה"ל ד"ה ותוך משמע דס"ל דגם באמצע הברכה שייך הפסק של כ"ד, דבשו"ע שם כתב לקח כוס של שכר או של מים ויברך באי"א מ"ה בפ"ה ותוך כדי דיבור נזכר שטעה ואמר שהכל נהיה בדברו וכך היתה אמירתו באי"א מ"ה ב"פ הגוף שהכל נהיה בדברו יצא. והנה דין זה הוא בעיא דלא איפשטא בגמ' בברכות וכתבו הראשונים דספק דרבנן לקולא ולכן יוצא בדיעבד, ולהכי כתב המ"ב דבברכת המזון שהוא דאורייתא אם אירע כה"ג שאכל לחם וטעה וסבר שאכל פירות והתחיל לברך באי"א מ"ה על העץ ועל פרי העץ ונזכר שהוא לחם וסיים הו"ה את העולם וכו' כהוגן צריך לחזור ולברך.

וכתב הב"ח שם וז"ל ומה שציינתי וטעה וסבר שאכל פירות דאי בשעה שאמר שם ומלכות היתה כונתו לומר כהוגן אלא שאח"כ נכשל בלשונו ואמר על העץ ועל פרי העץ נראה שמהני מה שחזר תוך כדי דיבור לומר כהוגן אפילו בדאורייתא עכ"ד. והרי הכא הוא עומד באמצע הברכה ואפילו הכי כתב הב"ח דרך אם נזכר בתוך כדי דיבור יכול לתקן, ומבואר דס"ל דאפילו בתוך הברכה שייך הפסק של כדי דיבור, ולכאורה זה סותר לסברת הדרך החיים והא"ר שהכריע המ"ב כוותיהו.

יבואר דמהני לתקן אחר כדי דיבור רק אם הטעות היה מעניינא

ובאמת בבה"ל בס"ק ט"ט כתב שם וז"ל דלפי מה דדחי הגמרא האבעיא וסבר דבעלמא לא מהני חזרה תכ"ד אבל ביוצר אור ומעריב ערבים שאני כיון דאמר רבה בר עולא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא

בגליון הקודש הובא שאלה באתרוג שלפעמים מתחכך בלולב ויוצא ממנו קצת ממין של הפרי ויכול להשחיר או לקבל כתמים ואם רוחצים אותו מיד הרי הוא נשאר בשלמותו ויפייס ואם מותר לרחצו ביו"ט.

הנה בשולחן ערוך סימן תרנ"א סעיף א' סעיף א' כתב וז"ל מקבלת אשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה ומחזירתו למים ותוסיף עליו מים אם צריך, אבל לא תחליף המים, ובחבה"מ מצוה להחליפם כדי שישאר לח והודור, עכ"ל, ומבואר שביו"ט אסור להכניסו למים שלא היה בו קודם יו"ט, ובטעמא דמילתא כתב בט"ז משום דטורח לתקוני מנא וכן הוא ברש"י בסוכה דף מ"ב, ולדבריהם לכאורה הוא הדין שיהא אסור לרחוץ אתרוג בכמים

אתרוגיהו קאמר והיינו כשטעה ואמר אשר בדברו מעריב ערבים ותיקן עצמו מהני משום שהוא מעניינא וא"כ אין צריך לתקן תכ"ד.

וכתב שם עוד וז"ל גם בב"י משמע דיצא אפילו לא נזכר מיד גם מלישנא דשו"ע שכתב אח"כ ולא אמר יוצר אור לא משמע כה"ח דלדידה ה"ל לאשמועינן יותר רבותא דאפי' אמרו ולא מיד, ותריון הפמ"ג בזה הוא דוחק, ומה שנקט השו"ע ונזכר מיד האמת יורה דרכו שהוא משום אורחא דמלתא כמו שכתב בעצמו בב"י ובפרט דיש כמה דעות מהראשונים דאפילו לא אמר כלל יוצר אור רק שסיים יוצר המאורות יצא כמו שכתבנו לקמן. עכ"פ בודאי יש לצרף דעתם להקל לענין אם לא אמר יוצר אור מיד וכמו שכתבנו במ"ב בס"ק ב' בשם הדה"ח, עכ"ל, ונראה מדבריו דרק מהאי טעמא שכתב שמדת לילה ביום הוא מעניינא לא חיישין כמה שתיקן עצמו אחר כדי דיבור אבל אם לא היה מעניינא ס"ל דבאמת לא מהני תיקון הברכה אחר כדי דיבור אפי' שהוא בתוך הברכה.

יבואר שבכל דוכתא שכתבו דמהני לתקן אחר כ"ד הוא כשהטעות היה מעניינא

והנה בפתח באשר נתן לנו במקום אשר בחר בנו שפיר יכול לתקן גם אחר כדי דיבור משום שהוא מעניינא שהרי גם אשר נתן לנו תורת אמת הוא מהניין הברכה וכן בהקל שלא סיים הקדוש יכול עדיין לתקן שהוא מעניינא אע"פ שאינו צריך לומר הקל אבל אינו חסרון לומר הקל אם אומר המלך הקדוש להכי יכול לתקן גם אחר כדי דיבור. **אבל** בכריך על העץ כשאכל פת ותיקן בזה כיון שאינו מעניינא בזה צריך לתקן דווקא תכ"ד כ"ד וצ"ע.

ובזה יתיישב נמי מש"כ ליישב מש"כ במשנה ברורה סימן תפ"ו ס"ק ז' לענין יו"ט שחל בשבת שצריך להזכיר של שבת ויו"ט בחתימת הברכה וז"ל ובדיעבד אם לא הזכיר רק שבת או ישראל והזמנים לבד יש דעות בין האחרונים אם צריך לחזור או לא, ועיין בבה"ל שהכריעו דאם לא הזכיר רק שבת לבד בודאי אין לחזור הברכה משום זה, עכ"ל, ובבאור הלכה שם בסוף ד"ה "מקדש ישראל" כתב וז"ל אכן אם סיים בשל שבת לחוד והתחיל רצה בודאי א"צ לחזור, עכ"ל, וצ"ע אמאי כתב שאם התחיל רצה אינו צריך לחזור הרי גם אם כבר עבר כדי דיבור מעת חתימתו אינו צריך לחזור שהרי אינו יכול לחזור לסיום הברכה אלא לתחלת הברכה ובדיעבד אינו חוזר ולמה אמר שאם התחיל רצה אינו חוזר.

וכתבנו בשם בן אהותי יקירי הבה"ח אלעזר מנחם ברמן נ"י דכיון שחתימת הברכה צריכה להיות גם בשבת וגם ביו"ט הרי כשסיים בשל שבת לחוד עדיין לא סיים הברכה ולכן יכול לתקן הברכה גם לאחר כדי דיבור אבל אם התחיל רצה תו אינו יכול לתקן הברכה שכבר התחיל ברכה אחרת אבל כל שלא סיים הברכה הרי הוא מתקנה גם אם עבר כדי דיבור ופשוט וכו"ל.

ולמשנ"ת הכי נמי כיון שהוא מעניינא שהרי צריך להזכיר את שניהם גם את השבת וגם את ישראל והזמנים להכי גם אם תיקן לאחר כדי דיבור יכול לתקן כל זמן שלא סיים הברכה אבל אם הזכיר דבר שלא מעניינא אפשר דבאמת אינו יכול לתקן אלא בתכ"ד אפי' שעומד באמצע הברכה.

בעניין רחיצת אתרוג אחר שקבל מכה ביו"ט משום תקון מנא

שלא היה בו קודם לכן משום שהוא כמו להחליף מים שלא היה בהם הלולב שאסור משום דטורח לתקוני מנא.

והעירוי בזה שהרחיצי של האתרוג מועלת לו רק שהמין של הפרי שיצא ממנו לא ירקיב את הפרי שבעוד המין של הפרי נמצא עליו יכול להרכיבו ומעלה עליו כתמים חומים כידוע אבל כשרחצו ושופך המין שיצא מן האתרוג שוב אינו מרקיב וא"כ אינו אלא כשופך כלים לאכילה שמותר בשבת ויו"ט כשעושה לצורך השבת והכי נמי אינו אלא כרוחץ האתרוג מן הלכלוך שעליו ושירי ולא דמי לשורה הלולב בתוך המים דאסור משום תקון מנא שמהני להשאירו כיום גזיתו מן האילן וזה דמי לתקון מנא.

הרימותי ידי לך' לומר שהכל בא מממנו יתברך

וביאר המלבי"ם שם, וז"ל ה"ל כל מה שנקמה הלא אקח מכל אשר לך כי אין השלל שלי, ולא תאמר אני העשיתי את אברם, פעל תאמר הוא נסתר לנקמה, ומוסב על הדין שאמר הרימותי ידי' כי די בא כלשון נקמה [תמיד], אמר אם אקח מהשלל דבר כאלו ידי נצחה ועשתה חיל, או תאמר ידי אלו לאמר אני העשיתי את אברם כמ"ש ואמרת בלבך כחי ועוצמי ידי עשה לי את החיל, ואיך תאמר ידי שהיא העשירה אותי אם ה' פעל כל זאת ולא ידי ד' כהה, עכ"ל. והנה מצינו הרמת ידיים בתפלה, וכמו שאומרים בנשמת וידינו פרושות כנשרי שמים, והענין בזה הוא, משום שהידיים הם רחב שנתן הקב"ה באדם כדי לפעול עינים ולעשות כל צרכיו, ובהי' יש חשש של כוח ועוצמה.

בענין מעלת הביטחון שכגודל בטחנו בד' כן מושפע עליו שפע עצום ממעל

וכל אדם לפי מדרתו שסומך בוטח על הקב"ה, הקב"ה משלם לו כבטחונו, וכבר אמר דוד בתהלים "טוב לחסות בד' מבטוח באדם", "טוב לחסות בד' מבטוח בגדידים" וביאר הגר"ח דחסיין הוא פחות מבטחון, ואפי' לחסות בד' הוא טוב יותר מבטחון מזה שניצב הבטחון. והוא שכל "הוא" וחסדו של "צדקה" דהאמונה היא צדקה שהאדם עושה עם קונו שאמרו בו, וכמו שאמרו "כֹּה־אמר ויכתיב לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זדועה" שבוכות האמונה שנטשו בד' והלכו אחריהו הוא נתן להם את השכר של "קדש ישראל לך" ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו".

איתא בסוכה דף י"א ע"ב דתניא "מי בסכות הושבתי את בני ישראל" ענין כבוד היו דברי רבי אליעזר, רבי עקיבא אמר סוכות ממש עשו להם. וצ"ל דבשלמא לר' אליעזר עושים סוכות לזכר מה שהטיב הקב"ה עמנו בענין כבוד שעל ידו וכו' לסוכות והחיים וגשמים כמו שאמר הכתוב שמלתך לא

יל"ע למה אצל מלך סודם לא לקח אברם מחוט ועד שרוץ נעל ואצל פרעה לקח הכל כדי שאמר אברם לשרה למען ייטב לי בעבודך שיתן לי מתנות. והנה במלבי"ם בראשית פרק י' כתב וז"ל ומ"ש ולא תאמר אני העשיתי את אברם הם דברי חזונים. והלא באמת הגיע השלל לאברם שהוא הצילוי אחרי יאוש בעלים, עכ"ל, ובאמת רש"י על הפסוק בארות בארות חמר וז"ל בארות הרבה היו שם שנטלן משם אדמה לטיט הבנין. ומדרש אגדה שהיה הטיט מוגבל בהן ונעשה נם למלך סודם שיצא משם, לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינים באברם שנצל מכבשן האש, וכיון שיצא מן החמר האמני באברם למפרע, עכ"ל, ומבואר שהיה נם מעל דרך הטבע להציל מלך סודם ואיך יאמר אני העשיתי את אברם.

וילך למסעיו כתב רש"י וז"ל כשחזר ממצרים לארץ נענו היה הולך ולן באכסניות שלן בדם בחליטתו למצרים. למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם באכסניא שכן דבר אחר בחזרתו פרע הקפתו, עכ"ל. ובספר פני דוד לרבינו הור"ה כתב וז"ל ומקשים דמי פתי ילוה לאורה העובר בעיר לעיר שאינו מכיר. ואעיקר אע"פ איך יצא לדרך בלא מעות, ויעו"ש מה שכתב בזה.

והנה בספר בתי יצחק עז"ת הביא בשם הגאון ר' יצחק מוואלוין וצ"ל בן מרן הגר"ח מוואלוין וצ"ל שעמד בזה וכתב שם ליישב וכדבריו כתב גם בחת"ס ע"ה" ששאברם אביו שפירסם שמו יתברך בעולם שהקב"ה נסתיג את העולם לבדו וזון ונפתנס ומכלכל מקריי ראמים עד ביצי כינים וכשידר למצרים שאלוה העולם על מה ולמה הוצרך לירד למצרים והרי הקב"ה יכול לפתנס בכל מקום, וכמו שכתב בחובות הלכות ש"ד שער הביטחון בפתיחה וז"ל ונאמר על אחד מן הפרושים, כי הלא אל ארץ רחוקה לבקש

בנו בעצמו הצליח להגיע לשם - מה ההבדל בין תורח לאברהם?
שוויהם נצא! אבל רק אברהם בווי? מה ההבדל בווי?

'מעלה אחת' קבועה

ואילו אברהם אבינו המשיך הלאה.
בהקדמה לספר עין יעקב [היום כמעט ולא מכירים את הספר הזה, אבל

Figure 1

אבינו' -- תלמידיו של אברהם אבינו מתנהלים בעקביות, בקביעות, בדבקות במטרה. שום רוח לא יכול להם. שום כח לא יזיז אותם מ'גדלות' שלהם.